

УДК 005.33

Катерина Анатоліївна Земцова***СТРУКТУРА ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ
НА СТІЙКІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Анотація. Відповідно до сучасного стану промисловості України у статті розглянуто сутність розуміння стійкості промислових підприємств. Визначено внутрішні і зовнішні фактори впливу на стійкість функціонування підприємств. Розроблено структуру факторів впливу на стійкість функціонування промислових підприємств

Ключові слова: промисловість, машинобудування, стійкість підприємства, внутрішні фактори, зовнішні фактори.

Вступ. Стійкість промислових підприємств до мінливості оточуючого середовища є одним з головних чинників їх ефективного функціонування. На сьогодні як для провідних країн світу, так і для України пріоритетним є розвиток машинобудування, яке забезпечує економічне зростання, соціальний розвиток і науково-технічний прогрес всієї промисловості.

У сучасних умовах ефективність управління на машинобудівному підприємстві безпосередньо пов'язана з дією факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Негативний вплив цих факторів є причиною зменшення стійкості машинобудівного підприємства, і, як наслідок, невиконання поставлених цілей і планових показників діяльності. Різке скорочення машинобудівного виробництва в Україні стало прямим наслідком відсутності ефективних механізмів протидії дестабілізуючим факторам стійкості функціонування машинобудівних підприємств. Зокрема, частка машинобудування у загальному обсязі реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) станом на 2013 рік склала всього 9,8 % [1], у той час як в економічно розвинених країнах вона становить від 30 до 50 % (у Німеччині — 53,6 %, Японії — 51,5 %, Англії — 39,6 %, Італії — 36,4 %, Китаї — 35,2 %) [2].

Тому актуальним постає питання дослідження та визначення факторів впливу внутрішнього і зовнішнього середовища на стійкість функціонування промислових підприємства, розгляд їх у системі та виявлення можливостей протидії негативному впливу цих факторів.

Питанню вивчення факторів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства присвячені праці таких видатних українських і зарубіжних учених, як І. Ансофф, Дж. К. Лафта [3], М. Х. Мескон, Б. З. Мільнер [4], Л. П. Підоймо [5], В. С. Пономаренко [6], А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд, О. М. Ястремська та інші. Проблеми стійкості підприємств значну увагу приділяли Х. С. Баранівська, І.В. Брянцева, В. Геєць, І. В. Гонтарева [7], В. Л. Іванов, В. М. Ячменьова та інші.

* Катерина Анатоліївна Земцова – аспірант кафедри економіки підприємства та менеджменту, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, k.zemtsova5@gmail.com

Напрацювання цих учених стали основою для проведення дослідження середовища підприємства, а також сутності стійкості його діяльності. Проте, незважаючи на високий рівень їх здобутків, подальшого вивчення потребує питання визначення факторів впливу на стійкість функціонування промислових підприємств з урахуванням особливостей їх виду діяльності.

Постановка задачі. На сьогоднішній день кризові явища підривають стійкість господарських систем будь-якого рівня — від підприємства і галузі до національної та світової економіки загалом. Однак, незважаючи на це, кризовий стан є закономірністю і передумовою розвитку, що висуває на перший план концепцію стійкості функціонування економічних систем. Уміння визначати і прогнозувати вплив факторів середовища промислового підприємства дозволить швидко адаптуватися до його мінливих умов зі збереженням і збільшенням ефективності результатів його діяльності.

Тому метою дослідження є визначення факторів впливу на стійкість підприємства та розробка їх структури для промислових підприємств.

Результати. Стійкість є найважливішою характеристикою економічної діяльності в ринкових умовах. Крім виживання економічної системи в кризових умовах, вона забезпечує залучення інвестицій, можливість отримання кредитів, вибір контрагентів і формування кваліфікованих кадрів. Чим вища стійкість підприємства, тим вище їх незалежність від зміни кон'юнктури і, отже, тим нижче, загалом, ймовірність банкрутства.

З позицій системного підходу, економічна стійкість — поняття багатогранне і різноаспектне, і в економічній літературі воно трактується неоднозначно. Відповідно до проведеного аналізу економічної літератури виявлено, що стійкість може розглядатися як система заходів, що забезпечують економічну безпеку підприємства; як здатність підприємства протистояти загрозі банкрутства; як комплекс дій, що дозволяє виявити динаміку і тенденції змін у часі результативності показників фінансової, виробничої та кадрової діяльності.

Найповніше суть економічної стійкості розкривається, коли її розглядають як здатність зберігати поточний стан підприємства як системи за наявності зовнішніх та внутрішніх впливів і забезпечувати його результативну діяльність за рахунок ефективного використання матеріальних ресурсів і їх запасів, стійкого фінансового стану, ефективного управління, стабільного вдосконалення та розвитку виробничих потужностей підприємства, а також його соціального розвитку в умовах мінливого середовища.

Ефект від функціонування системи тим більший, чим менші перерви в її роботі і чим більше стійкість процесу її функціонування [7, с. 83]. Жодна виробнича система не функціонує у вакуумі, її оточує чи вона знаходиться в диференційованому середовищі [3, с. 10]. Під дією факторів зовнішнього і внутрішнього середовища очікувані результати діяльності підприємства можуть зазнавати негативних змін, що призводить до зниження її ефективності в цілому через порушення стійкості функціонування.

Методичною базою класифікації, яка заснована на принципах системного підходу, є ієрархія супідрядних понять економічних факторів промислового підприємства. Під час дослідження економічної стійкості класифікаційний критерій структурного і функціонального опису системи слід використовувати за допомо-

гою аналізу факторів внутрішнього стану та зовнішнього оточення промислового підприємства, яке розглядається як відкрита соціально-економічна система.

Вивчення економічної літератури показало, що залежно від наукових поглядів автори по-різному визначають систему факторів, що впливають на діяльність промислового підприємства. Відповідно до проведених досліджень визначено, що середовище діяльності промислового підприємства поділяється на зовнішні фактори прямого і непрямого впливу та внутрішні фактори, не враховуючи при цьому не співмірність складу їх елементів. Так, мікросередовище включає функціональні області підприємства, макросередовище прямого впливу — економічних контрагентів, непрямого впливу — фактори впливу з боку держави та суспільства, взаємодія між собою яких може давати як позитивний, так і негативний вплив на стійкість функціонування підприємства.

Крім того, процес оцінювання факторів впливу ускладнюється проблемою присутності порогу чутливості підприємства як відкритої соціально-економічної системи до дії певних факторів. Так, вплив незначної дії може опинитися за межами порогу чутливості, тому при виявленні він може здаватися слабким і нешкідливим, проте накопичення відповідних змін протягом тривалого часу може призвести до докорінних трансформацій цієї системи і навіть до її загибелі [7, с. 7].

Тому для забезпечення стійкого функціонування промислового підприємства необхідно деталізувати фактори впливу на його стійкість, які мають складнішу, розгалужену структуру і безпосередній зв'язок з видом економічної діяльності підприємства.

Фактори стійкості функціонування підприємств промисловості являють собою цілісну систему взаємодіючих причин, що знаходяться в певному логічному зв'язку із наслідком [5]. Залежно від наслідку дії та можливості контролю автор пропонує зовнішні фактори впливу поділити на зовнішні фактори макrorівня (на рівні країни), зовнішні фактори мезорівня (регіональні та галузеві) та зовнішні фактори мікрорівня (найближче оточення підприємства).

Визначення зовнішніх факторів макrorівня є необхідним для забезпечення умов стійкого та ефективного функціонування промислових підприємств, зокрема підприємств машинобудування. Ця група факторів включає економічну, соціальну, політико-правову, технологічну та екологічну підсистеми.

На сьогодні для підприємств машинобудування актуальним, на думку автора, є вплив таких факторів макrorівня:

- серед економічних факторів: динаміка ВВП, динаміка ставки курсу рефінансування НБУ, інфляція, рівень безробіття, платоспроможний попит, динаміка курсу гривні, система оподаткування тощо;
- серед соціальних факторів: демографічні зміни, динаміка зайнятості, ставлення до праці та відпочинку, вплив ЗМІ, соціальна мобільність населення тощо;
- серед політико-правових факторів: зміна законодавства, вибори Верховної Ради України, податкова політика, зовнішньоекономічне законодавство, рівень державного регулювання у галузі тощо;
- серед технологічних факторів: нові патенти, тенденції НДДКР, розвиток технологій, захист інтелектуальної власності, нові продукти (швидкість оновлення, джерела ідей) тощо;

- серед екологічних факторів: рівень ресурсозбереження, продукція, сертифікована по екологічним параметрам, вплив діяльності машинобудівного підприємства на довкілля тощо.

Під впливом нестабільної економічної політики держави, відсутності підтримки науково-технічного прогресу та стимулювання введення інновацій, реорганізації Міністерства промислової політики [8] значне підвищення цін на сировину та матеріали, недостатній рівень висококваліфікованих спеціалістів на ринку праці, збільшення податкового тиску у сучасній ситуації промислові підприємства неспроможні до стійкого функціонування та розвитку. Зовнішні фактори макrorівня майже неконтрольовані з боку керівництва підприємства і тому потребують аналізу та прогнозування.

Зовнішні фактори мезорівня залежать від регіонального економічного середовища підприємства, а також пріоритетності їх розвитку для результатів діяльності регіону. Серед зовнішніх факторів мезорівня для машинобудівних підприємств автор виділяє географічне розташування промислового підприємства, рівень політичної стабільності у регіоні, особливості економічної ситуації, її податкової, бюджетної, інвестиційної, антимонопольної та приватизаційної політики, ресурсозабезпеченість регіону, стан ринків збуту, транспортні сполучення, рівень розвитку інтеграційних процесів у регіоні тощо.

Найближче соціально-економічне оточення машинобудівного підприємства створює зовнішні фактори мікрорівня. Серед проаналізованих моделей факторів зовнішнього середовища, автор пропонує звернутися до моделі К. Боумана [9], яка виділяє такі фактори зовнішнього середовища підприємства, як постачальники, потенційні конкуренти, покупці, товари-замінники та суперництво конкурентів всередині галузі. Для підприємств машинобудування виявлення цих факторів залежить від кон'юнктури ринків сировини, матеріалів, трудових і фінансових ресурсів і ринків засобів виробництва. Тут важливо дослідити причини можливого «зриву» відносин підприємства з контрагентами для забезпечення його безперервного стійкого функціонування.

Крім того, на сьогодні спостерігається посилення конкуренції з боку європейських машинобудівних підприємств, загострення проблем з постачальниками сировини і матеріалів, складність отримання довгострокових кредитів через політичну та економічну нестабільність, що ускладнює забезпечення стійкості промислових підприємств.

При визначенні системи внутрішніх факторів впливу на стійкість промислових підприємств, на думку автора, необхідно враховувати його функціональний, структурний та інформаційний опис як відкритої соціально-економічної системи. Крім того, на економічну стійкість машинобудівного підприємства впливають, насамперед, ті фактори, які обумовлюють зростання ефективності функціонування підприємства. Тому автор пропонує розподілити внутрішні фактори на фактори фінансового впливу, фактори виробничого впливу та фактори організаційного впливу.

Відповідно до специфіки діяльності машинобудівних підприємств автор пропонує виділити:

- серед факторів фінансового впливу: доля власного капіталу, залучення позикових коштів, обсяг дебіторської та кредиторської заборгованості, якість активів і пасивів, прибутковість, ліквідність тощо;
- серед факторів виробничого впливу: обсяг, структура, темпи виробництва, забезпеченість сировиною та матеріалами, рівень запасів, швидкість їх використання, рівень використання основних виробничих фондів, номенклатура продукції, резервні потужності, контроль якості тощо;
- серед факторів організаційного впливу: структура, кваліфікація, кількісний і склад працівників, продуктивність праці, рух кадрів, організаційна структура, стан менеджменту, методи управління тощо.

Дія цих факторів чинить прямиий вплив на показники стійкості функціонування промислових підприємств, які слід враховувати керівництву при плануванні, економічному аналізі та прийнятті управлінських рішень.

Необхідність забезпечення стійкого функціонування для ефективного управління промисловими підприємствами під впливом дії факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ зумовлює необхідність систематизувати та сформулювати структуру факторів їх впливу. Таким чином, на основі дослідження та аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища, автором було розроблено структуру факторів впливу на стійкість промислових підприємств, що відображено на рис. 1.

Відповідно до наведеної структури факторів, очевидно, що стійкість підприємства, як відкритої динамічної системи, перебуває під постійним впливом зовнішніх факторів мікро-, мезо- та макrorівня, а також факторів його внутрішнього середовища. При цьому, для ефективного функціонування промислових підприємств необхідно контролювати не тільки вплив факторів відокремлено, але й у їх взаємодії та взаємозв'язку.

Стійкість забезпечує неподільну і постійну систему підприємства та реалізує її унікальні технології та процеси: фінансові, виробничі, організаційні. Для промислових підприємств, особливо підприємств машинобудування, необхідною є безпосередня постійна взаємодія із зовнішнім середовищем через стійкі взаємозв'язки його внутрішнього середовища, при цьому здатність

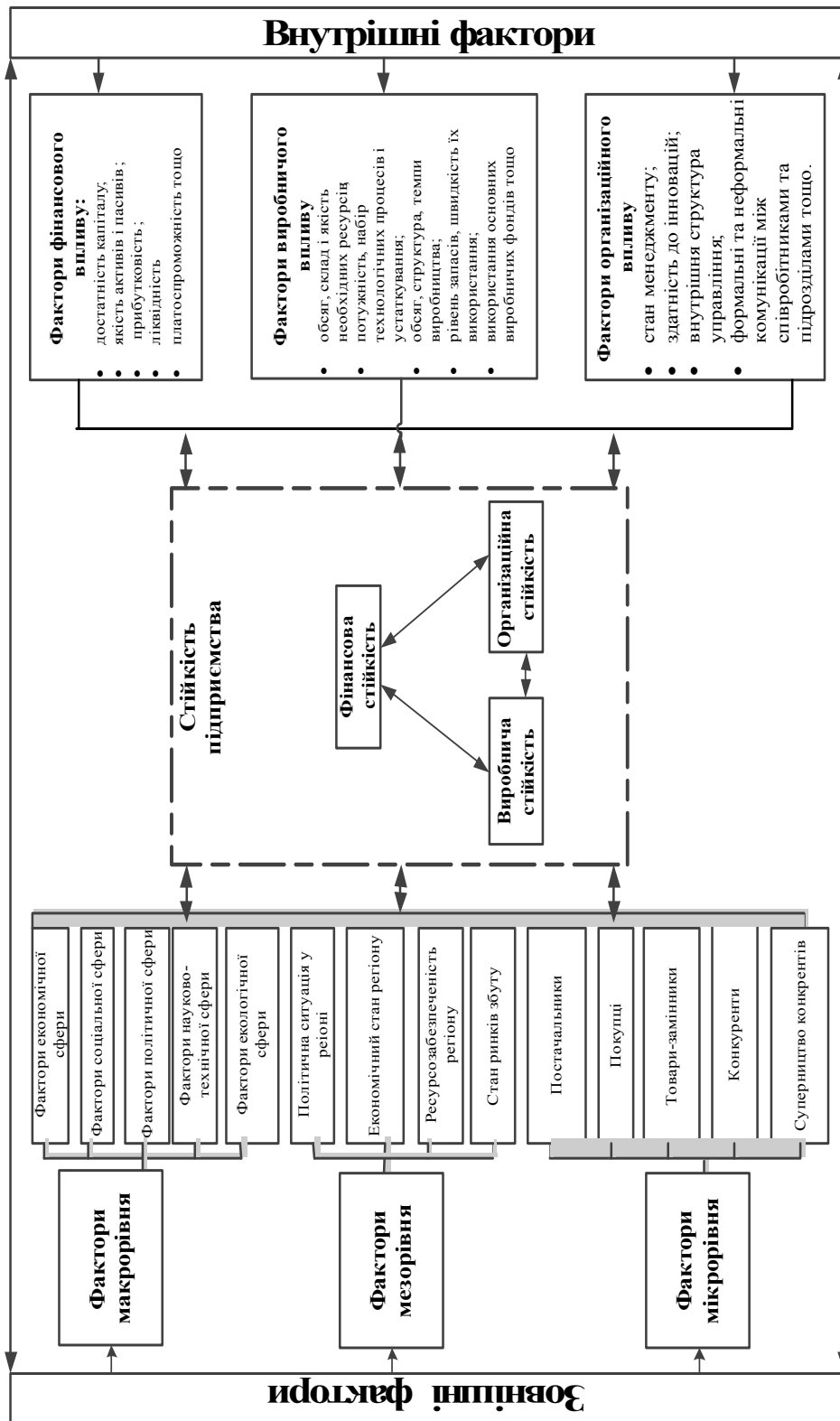

Рис. 1. Структура факторів впливу на стійкість функціонування промислових підприємств

забезпечувати захисну функцію при негативному впливі збурюючих факторів. Так, в умовах кризи основним завданням керівників і власників стає збереження ключових стейкхолдерів підприємства. У цьому випадку важливого значення набуває функція організаційної стійкості — стабілізація, стандартизація і відхилення зовнішніх і внутрішніх впливів на підприємство, забезпечення його рівномірного, злагодженого функціонування. Так, керівництво повинно забезпечувати постійні комунікативні взаємозв'язки між усіма функціональними одиницями машинобудівного підприємства задля ефективного управління його діяльністю.

Висновки. Отже, підприємство, як відкрита соціально-економічна система, щоб успішно розвиватись і забезпечувати свою довгострокову ефективність, повинно враховувати під час свого функціонування таку важливу його складову, як стійкість.

Проведене в цій статті дослідження дозволяє зробити висновки, що фактори, які впливають на стійкість функціонування промислових підприємств у сучасному стані економіки України, досить різноманітні за інтенсивністю, джерелами, способами та наслідками впливу, можливостями ліквідації негативного, використанням позитивного впливу та прогнозу динаміки їх зміни. На основі цього розроблена структура факторів впливу на стійкість функціонування промислових підприємств, у складі якої виділені та конкретизовані фактори зовнішнього середовища макро-, мезо- та макрорівня та фактори внутрішнього середовища.

Таким чином, розроблена структура факторів впливу на стійкість функціонування промислових підприємств дозволяє проводити аналіз нинішнього стану факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства з позиції забезпечення його стійкості, визначити показники для її оцінки з урахуванням дії цих факторів і розробити коректуючі управлінські рішення для вчасного реагування на негативний вплив визначених факторів.

Перспективою подальших досліджень є визначення та аналіз показників оцінки факторів впливу на стійкість промислових підприємств для забезпечення їх ефективного управління та розвитку.

Література

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року: затверджено постановою КМ України від 23.12.2013 року № 1070-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>.
3. Лафта Дж. К. Эффективность менеджмента организации / Дж. К. Лафта. — М. : Русская деловая литература, 1999. — 320 с.
4. Мильнер, Б. З. Теория организации. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Инфра-М, 2003. 558 с.
5. Пидоймо Л. П. Факторы и модель модернизации промышленных предприятий / Л. П. Пидоймо // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Экономика и управление. — 2003. — № 1. — С. 18—22.
6. Пономаренко В. С. Стратегічне управління підприємством: монографія. — Х.: Основа, 1999. — 619 с.
7. Гонtareва И. В. Системная эффективность предприятия: сущность, факторы, структура: монография / И. В. Гонtareва, Р. М. Нижегородцев. — М. — Киров: ВСЭИ, 2012. — 152 с.

8. Про реорганізацію Міністерства промислової політики: Затверджено постановою КМ України від 23.03.2014 року № 94 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/94-2014-%D0%BF>.

9. Боумэн К. Основы стратегического менеджмента. / Пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. — М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. — 175 с.

References

1. «Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.» Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. «Концепція Загальнодержавної цілової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року: затверджено постановою КМ України від 23.12.2013 року № 1070-г.» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80>.

3. Lafta, Dzh. Jeffektivnost' menedzhmenta organizacii. Moskva: Russkaja delovaja literatura, 1999. 320.

4. Mil'ner, Bencion. Teorija organizacii. 3-e izd., pererab. i dop. ed. Moskva: Infa-M., 2003. 558.

5. Pidojmo, Ljudmila. «Faktory i model' modernizacii promyshlennyh predpriyatij.» Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta Jekonomika i upravleni, no. 1 (2003): 18-22.

6. Ponomarenko, Volodymyr. Strategichne upravlinnja pidprijemstvom: monografija. Harkiv: Osnova, 1999. 619.

7. Gontareva, Irina, and Robert Nizhegorodcev. Sistemnaja jeffektivnost' predpriyatija: sushhnost', faktory, struktura: monografija. Moskva: Kirov: VSJeI, 2012. 152.

8. «Pro reorganizaciju Ministerstva promyslovoi' polityky: zatverdzheno postanovoju KM Ukrainy vid 23.03.2014 roku № 94.» <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/94-2014-p>.

9. Bowman, Cliff. *Osnovy Strategicheskogo Menedzhmenta. Per. S Angl. Pod Red. L. G. Zajceva, M. I. Sokolovoj.* Moskva: Banki I Birzhi, JuNITI, 1997. 175.

СТРУКТУРА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА УСТОЙЧИВОСТЬ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Е.А. Земцова, аспирант кафедры экономики предприятия и менеджмента
Харьковский национальный экономический университет имени Семена Кузнеця

Аннотация. В соответствии с современным состоянием промышленности Украины в статье рассмотрена сущность понимания устойчивости промышленных предприятий. Определены внутренние и внешние факторы влияния на устойчивость функционирования предприятий. Разработана структура факторов влияния на устойчивость функционирования промышленных предприятий

Ключевые слова: промышленность, машиностроение, устойчивость предприятия, внутренние факторы, внешние факторы.

THE STRUCTURE OF DETERMINATION OF FACTORS AFFECTING SUSTAINABILITY OF FUNCTIONING OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

K.Zemtsova, postgraduate,
Simon Kuznets Kharkiv National University
of Economics

Abstract. In actual conditions, operational efficiency of industrial enterprises is directly related to the effect of factors of internal and external environments.

The negative impact of these factors is the reason for decrease of their sustainability and, consequently, the failure to meet the goals and planned indices of activity.

Therefore, the purpose of the article is to determine the factors which influence the sustainability of the enterprise and to work out their structure for industrial enterprises.

It was found out that the most complete essence of economic sustainability is revealed when it is considered as the ability to maintain the current state of the enterprise as a system in the presence of external and internal influences and to ensure its efficient operation through the effective use of material resources and their stocks, sustainable financial position, effective management, stable improvement and development of production capacity as well as its social development in the conditions of changing environment.

Depending on the result of performance and control capabilities it is offered to divide external factors of influence into external factors of macro-level (country level), external factors of the meso-level (regional and sectoral) and micro-level external factors (the inner circle of the enterprise).

The structure of influencing factors on the sustainability of functioning of industrial enterprises as open dynamic systems is worked out. It is also determined that the effective functioning of the industrial enterprises necessarily requires the control of not only the influence of factors in isolation, but in their interaction and relationship.

Keywords: industry, machine-building industry, sustainability of the enterprise, internal factors, external factors.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2014

УДК 343.13; 336.227.1

Марта Іванівна Копитко*

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕОРІЇ «М'ЯКИХ» ОБЧИСЛЕНЬ

Анотація. У статті промислові підприємства позиціонуються як складні соціальні системи, в яких прослідковується значний вплив людського фактора. На основі цього зроблено висновок, що властивостям промислового підприємства, як системи, притаманний нечіткий характер. Запропоновано використання теорії «м'яких» обчислень для моделювання системи економічної безпеки як організаційної одиниці промислових підприємств. Врахування вказаного фактора дозволить формувати комплекс управлінських заходів, що сприятиме мінімізації впливу дестабілізуючих чинників у сфері кадрової безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: промислові підприємства, система економічної безпеки, теорія «м'яких» обчислень, соціальна система, людський фактор.

Вступ. З кожним днем ускладнюються умови ведення господарської діяльності, погіршуються умови зовнішнього середовища та з'являється щораз більша кі-

* **Марта Іванівна Копитко** – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки та економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ, marta_kernytska@ukr.net